

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА

ВІДЛУННЯ ДВАДЦЯТИХ

(З неопублікованих листів А. Любченка)

Зацікавлені 20-и роками ХХ ст., мабуть, пам'ятають публікацію у «Березолі» листів Івана Дніпровського, адресованих Аркадію Любченку, або ж читали їх у раритетних «Голубих диліжансах» чи «Ваплітянському збірнику», упорядкованих проф. Юрієм Луцьким. Однак там опубліковано «однобічну», так би мовити, кореспонденцію: від Івана Дніпровського до Аркадія Любченка, бо листів останнього – небажаного для радянської влади, а тому постійно висіюваного зі спогадів, вибілюваного на фото, – ніхто не сподівався побачити. Тож так склалося, що переважна, а можливо, й більша частина епістолярної спадщини Аркадія Любченка не збереглася або ще не знайшлася. Однак дивом уціліли його листи до Івана Дніпровського, їх небагато – усього десяток. Як відомо, останній мав у своєму робочому столі потаємний сховок, де зберігав різні документи, серед них знайшли на початку 90-х рр. і листи. Тепер знайдені документи І. Дніпровського зберігаються у Центральному державному архіві-музеї України, зокрема й листи А. Любченка (фонд 144, опис 2, од. зб. 35).

Аркадій Любченко та Іван Дніпровський – два письменники і представники покоління так званого «Розстріляного відродження», заприятелювали у 20-х рр. ХХ ст. у Державному видавництві України, обоє були у літературному об'єднанні «Гарт», разом організували ВАПЛІТЕ, потім Літературний ярмарок, ПРОЛІТФРОНТ, разом переживали тривожні 30-і, обоє, як і більшість, стали членами ВУСППу у 1932 р. У 1934 р., коли одного за одним арештовували колишніх ваплітянців, коли фабрикували справи, Івана Дніпровського не стало: сухоти. Любченко у 30-их рр. мав свою долю: виплисти з хвилі постійних чисток і репресій; бути свідком арештів своїх друзів, побратимів по літературній роботі; спізнати на деякий час невідомість і забутість, навіть, буквально, викресленість/вирваність з видань 20-их рр. свого імені і творів. У літературному вирі він з'явився наприкінці 30-их, коли соцреалізм уже міцніше вріс і вживився у письменницький дискурс, адаптувався, почав вироблення власної поетики чи активну трансформацію розмаїтих стильових напрямів і настанов. З початком Другої світової війни Аркадій Любченко налаштувався на Захід, хоча пересічна більшість країни, зокрема і письменницька більшість, орієнтувалася на Схід, вглиб СРСР, де тихіше і безпечніше. Свої пригоди Любченко майстерно опише у «Щоденнику» (виданий у 1999 р.), зрештою, цей текст став як літературою факту, так і документом.

Так само, як і ці листи двох друзів. Вони заповнюють інформаційну лакуну та

відновлюють логічний дискретний діалог між Аркадієм Любченком та Іваном Дніпровським у часі і просторі. Інколи вони допомагають оцінити літературну ситуацію 20-их рр. об'єктивно, інколи замість розкрити якісь таємниці чи недомовки поглиблюють їх. Проте якщо до цього епістолярію залучити ще й листи інших із їхнього кола, наприклад, листи Миколи Куліша до Івана Дніпровського, то у ширшому контексті можна не лише відтворити події літературного і особистого життя письменників, можна зрозуміти хід мислення, характер, саморефлексії кожного з них, відчути їхню молодість і бажання бути оригінальними, оцінити, як міняється тональність листів 20-их і 30-их рр.

Зважаючи на те, що листи Івана Дніпровського не раз передруковували, нижче подано лише Любченкові листи до друга і колеги, але у примітках наведено його пронумеровані листи-відповіді. Це зроблено задля того, аби цікаві читальники змогли відтворити діалог листування за потреби чи нагоди.

Деякі листи А. Любченка без дат. Аби встановити бодай приблизно рік, проаналізовано згадані в листі події, де порівняно, зіставлено факти у листах друзів. Взагалі, авторське датування дано невід'ємно від тексту у тому місці, де його зазначив автор. Датування ж відтворене, тобто приблизне, але з умовою не пізніше і не раніше певного числа, вказано у квадратних дужках. Сумнівне датування, яке, на жаль, нема чим підтвердити з тексту листа, позначене знаком питання у квадратних дужках.

Як відомо, встановлення правильного датування – відновлення часу написання тексту документа (що листа, що якогось іншого) – справа і кропітка, і невдячна. Проте вкрай потрібна, бо тільки відомості про часотворення тексту дозволяє вписати його в історичний контекст, реконструювати хронологічно-наслідкову послідовність розвитку подій, відтворити повноту формування естетичних, мисленневих позицій, задумів того чи іншого, а також потім відстежити форми вираження у художніх площинах. Листи А. Любченка подано без змін: збережено мовні і стилістичні особливості, що надасть і мовознавцям певного ґрунту для досліджень. Усе це уможливорює сформулювати цілісну, підкориговану чи увиразнену правильну історико-літературознавчу оцінку явищу 1920-х рр. Ці листи наразі лише невеличка скалочка з мозаїки тих років, яка когось вбереже від помилки, а комусь дозволить потрактувати об'єктивно процеси епохи двадцятих.

1 лист

[1924]¹

Дорогий друже.

Урви зі свого строгого денного регламенту 5 хвилин, тільки 5 хвилин для мене й повідом мене, чи друкується альманах «Гарт'у». Коли друкується, то де саме й в якому стані перебуває. Мені треба внести маленькі доповнення до «Гайдара». Коли їх не буде – пропаде весь «цимис». Я дуже турбуюся, боюсь, що після повернення до Харкова (як-що вже друкується) я виправити не встигну.

Дуже прошу – напиши зараз-же. Буду дуже, дуже вдячний. Може встигну вжити заходів.

Микола Гур'євич, а по нашому Кляус², ще перебуває в Одесі. Бачилися. Багато говорили. Сіли, випили, закусили. Ой, тай випили-ж! Розпрекрасний він хлопець, тільки, на мою думку, трошки відстав. Будь-що, а до Харкова його обов'язково треба витягти.

Засилає тобі привітання.

І я вітаю, цілую.

Твій Аркашка.

P.S. Привітай Павла Григоровича³.

2 лист

8/VII – 25 р.

Написав був великого листа, але потім відклав – хай полежить...
Колись побачимось – краще так поговорити.

А тепер от що: вибач мені, дорогий друже, що я тобі стільки клопоту завдав отим своїм перекладом. Не роби великих очей, не посміхайся так, як ти умієш: знаю. Мав-бо я перекласти чотири аркуші, а подав лише 2. Це мабуть тебе дуже вразило (хоч я й попереджував і пояснював негайним від'їздом з Харкова), бо-ж ти не втримався, щоби не картати мене по-за очі перед дружиною...

Ще раз прошу – вибач мені. І ще одне: писав я особистого листа до Войцехівського щоби він дав розпорядження – командирувати Щербака до Одеси. Писав і Щербакові. Тут обов'язково потрібен редактор мови, бо сидять едіоти, які ні бельмеса не розуміють в мові. Жахне становище...

Так от і прошу тебе: друже, – «прінажмі».

3 лист

19/7/26⁴

Любий Жане!

Оце повернув із відпустки й хочу тобі хоч пару слів послати. Що ти свиня (і не яка-будь там йоркширська, чи взагалі – расиста), а українська, хохлацька свиня, – про це вже я не говоритиму. Це й так ясно з твоєї двохмісячної мовчанки. Тому й я зараз нічого тобі інтригуючого не писатиму, але хочу лише довідатися, чи ти живий, здоровий, чи ти маєш милість, що сидиш уже 3-ій місяць у Криму? Га?..

А ми-ж тут гинемо... Просто – повисували язики й напівживі, напівмертві... мабуть таки поздыхаємо. Хоч би вісточкою перед смертю потішив.

Аркадій.

4 лист

[1927]⁵

Жане

Заїздив до тебе спеціально, щоб довідатись у справі коректи. Сьогодні шойно приїхав. Турбує мене дуже: якщо Сенченко не прислав оригіналу, то тобі буде дуже важко зкорегувати де-які моменти. На превеликий жаль, не запитав тебе. Дуже прошу, якщо можеш, заскоч до мене сьогодні. Ждатиму.

Аркадій.

Чи прислав Сенченко гроші?

5 лист

[1927]⁶

Любий мій Жане!

Гнівайся – не гнівайся, а ей-бо, прис'ей-бо, не винен. Я-ж хворий. І дуже хворий. Вся та історія, що була у мене, кінець-кінцем, обернулася на катар кишок і мучить мене тепер, як грішну душу. Лікуюсь, проробляю різні маніпуляції з компресами, грілками, ваннами і ин. І день-у-день в'яну, сохну – так що вже хлопці (навіть

хлопці!) кажуть: – Аркаша, покинь ти це все та катай швидше на Кавказ, або куди... Пропадеш, Аркаша... От яка історія! Ніколи не сподівався. А їхати не можна, бо не встиг приготувати грошей. Та ще й професор: «Подождіть маленько – авось і так вас вилечім...» Та ще й усякі панфуті заварюють тут кашу, хотять, сукини сини, розбазарити наш капітальчик, що його з таким трудом набули ми цими останніми роками⁷. Доводиться давати бій – сильний і рішучий. Всі дані за нас. З бою вийдемо переможцями – певні! Підросли ми вже, і не Семенкам із нами тягатися. Це не самозакоханість, це – здоровий розум і наявний факт. Чи ж не так?

Була у мене Марія Михайлівна⁸, казала, що ти, за своєю «розтерзаною» звичкою, пішов кудись гуляти й застудився. Що тобі погіршало. Ну, як-же можна Жане? Як-же?.. Бережи себе – таких, як ти, у нас дуже й дуже мало. Негайно надішли заяву до місцкому (добре, якщо додаси підтвердження лікаря), щоби тобі продовжити лікування ще на місяць. Тут усе зроблять, аби-но допомогти тобі. Що до твого оповідання, справу ще не порушував. Взагалі з альманахом досі ще її не порушено. Приступаю цими днями – тоді зроблю так, як ти просив мене. Все зроблю.

Ольга Георгіївна⁹ вітає й засилає побажання як найшвидше видужати. Стискаю.

Твій Аркадій.

6 лист

2/5/27

Любий Жане!

Вибач, що так довго не відповідав та й зараз відповідаю тільки листівкою. Завтра напишу листа. А поки що... одне прохання: потерпи, Жане, помордуйся, скільки треба, аби лише вилікувався. Щоб там не було, як би там не було, а перше завдання – бути здоровим. Послали тобі гроші ще за один місяць. Треба буде ще – ще заплатимо, аби-но вилікувався. Можу тебе потішити: цими днями відбувся остаточний бій в Утодікові¹⁰ (знаєш, либонь, історію з Софієвою), два дні тривали збори, дуже бурхливі, дуже запальні і врешті ми маємо блискучу перемогу! Блискучу! Якої сами не сподівалися. Враг побежден, обращен в позорнейшее бегство. Та ще й матеріали нам до рук попали такі, що... ну розповім у листі. Будь здоров.

Твій Аркадій.

7 лист

Харків, 1927, 23 мая

Жан!

Вибач... ну, все 'дно... Приїдеш – підставлю тобі «безропотно» свою потилицю і загилиш по ній, як схочеш. (Правда, звучить цей вступ трохи по-плужанському, але, сподіваюся, битимеш мене по-ваплітовському?) Mea culpa, mea maxima culpa! Хоча, – мушу це підкреслити, – ти дуже й дуже помилився-б, якщо вважав би, що я не писав через байдужість, або з якоїсь іншої подібної причини. Ні. Причини є, причини серйозні – і не зважаючи на них, повторюю, я охоче підставлю тобі свою потилицю.

Гроші я тобі Жане вислав, і вчасно вислав. (тобі й сестрі, як і просилося) – отже був надто здивований з твого листа. Не так з повідомлення, що гроші не

одержав, як з усяких твоїх «привходящих соображений». Ну, що ти справді, Жане? Як ти міг щось подібного припускати? Єй-бо, образа. Чудак!.. Та коли-б тобі треба було б іще ціле літо лікуватись, то й за ціле літо заплатили-б. Гроші у нас є: субсидію нам збільшили. Ради бога, не турбуйся, не хвилюйся, кажи, скільки тобі треба, що треба?

Одержали твого листа (останнього, що надіслав Кляусові), читали в редакції скопом і читаємо: чи не крутиш ти зі своїм севе́ром, чи не слід було-б тобі іще полікуватись у Криму. Подумай гарненько: якщо треба, пиши негайно, і ми купимо ще місяць. Подумай же, не «скритнічай».

Між іншим, коли прочитали, що ти знову в одній сорочці вискочив на балкон, то всі засміялися і в один голос:

– Ой, айдійот же Ваня? Ой, айдійот!..

Ну, нічого. Ждемо від тебе листа. Негайно. Просто. Як до друзів.

А в Харкові уже зазеленіло. А над Харковом любов і дим... чи той... порох і курява і т.п...

Кріпко стискаю тебе.

Видужуй: восени доведеться, либонь, знову повоювати.

Твій Арк. Любченко.

P.S. А з «Паровою котловіною» ти трошки помилився: воювали не з нею, а геть з усім, що в'язне і смердить.

8 лист

12/4-28

Жане!

Нарешті знайшов тебе. А тут тобі листи, а все ж таки: не харашо, не харашо, що зник отак десь у Одеських нетрах і – ні слова друзям.

Не харашо...

Аркадій.

9 лист

[?1928]

Любий Жане!

Сочувствую, співчуваю ets... ets... бо й сам, як знаєш, недавнечко грішив...

Але це нічого... Воно навіть дуже добре буває так іноді полежати – «собраться с мыслями».

Передам уже на рецензію (політрецензію). Тепер у нас переводять лише через політ. Закона такого нового маємо.

Отже передав Азарх¹¹. Потім ще поговоримо. Але не сумлівайся. Справу в бухгалтерію теж передано.

Хотів був передати через твою прекрасну сестричку тобі поцілунок, та...

Ну, нічого...

Твій Аркадій.

17/VI-30

Любий Жане,

Ти вже, либонь, повернув до Харкова – тож і прохання до тебе: взич уваги нашому МК¹². Головувати замість мене лишився Гжицький, але *entre nous soit dit*, людина він досить м'яка й не досить сувора, щоб у відповідний спосіб вести справу, – особливо в теперішніх умовах існування МК і в умовах наближення нашого переобрання. Ти, я певен, мене розумієш. Треба налагодити тісніший зв'язок із ВУК'ом (тов. Підгаєцька там – її прикріплено до нашого МК – заскоч до неї), треба впорядкувати фін-справи (протокольні я встиг упорядкувати перед моїм відїздом). А втім – тобі й самому видко буде, що й як.

Приїду я десь через місяць. Перевтомився я дуже через оту всіляку плутанину харківську. Але ось підлікуюсь, наберусь сил – і знову. Інакше не можна. Таке життя. Як у Пушкіна, пам'ятаєш? –

И всюду страсти роковые,

И от судеб защиты нет...

Ну, бувай, Жане, тисну тобі руку. Засилаю південне морське привітання тобі й твоїм хорошим, привітним жінкам.

Арк. Любченко

Джерела та література:

1. Лист написаний у 1924 р., бо мова про альманах «Гарт», де друкувалися перші твори А. Любченка, зокрема «Гайдар». (Відповідь І. Дніпровського на цей лист А. Любченка вміщена у «Ваплітянському збірнику» під № 1.)
2. Йдеться про Миколу Куліша.
3. Зрозуміло, що згадується Павло Тичина.
4. Відповідь на лист І. Дніпровського від 28.07.1926 (Див.: Луцький Ю. Літературна політика в радянській Україні 1917–1934. – К.: Гелікон, 2000. – С.216)
5. У 1926–1927 рр. І. Сенченко керував фінансовими питаннями у ВАПЛІТЕ.
6. Відповідь І. Дніпровського на цей лист див. у «Ваплітянському збірнику» під № 2. Правдоподібно, що йдеться про вихід того числа «Бумеранга», де з'явилася «Зустріч на перехресній станції. Розмова трьох», в якій узяти участь М. Бажан, Г. Шкурупій (обидва члени ВАПЛІТЕ) і М. Семенко. Для Бажана і Шкурупія ця «Розмова...» закінчилася виключенням з ВАПЛІТЕ, пізніше вони поновилися в організації, а між Семенком і ваплітянами поглибилася неприязнь.
7. Відповідь І. Дніпровського під № 3 у «Ваплітянському збірнику».
8. Дружина Івана Дніпровського.
9. Ольга Георгіївна Горська – акторка Українського державного театру ім. І. Франка, пізніше – «Березолу», перша дружина А. Любченка.
10. УТОДІК – Українське товариство драматургів і композиторів.
11. Раїса Азарх – член дирекції Державного видавництва України; була репресована в 30-х рр., у 50-х реабілітована.
12. Міський комітет письменників, власне, письменницька профспілка.

